

Leipäjonot sukupuolisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden mittarina

Tuomo Laihiala & Maria Ohisalo

Abstrakti

Tilastot eivät kerro suomalaisesta eriarvoisuudesta kaikkea, eivätkä kurjimmassa asemassa olevat välttämättä vastaa kyselytutkimuksiin. Tyypillisistä aineistonkeruutavoista poiketen tämän tutkimuksen aineisto (N = 3 474) on kerätty jalkautumalla leipäjonoihin. Tutkimus selvittää, millaiset sukupuolittuneet tekijät johtavat ruoka-apuun turvautumiseen. Ruoka-apua saavien hyvinvointivajeita hahmotetaan vertaamalla heidän elämänlaatuun koko väestön elämänlaatuun sukupuolittain sekä perhetyyppin mukaan. Lisäksi tutkitaan, miten sosioekonomiset tekijät ennustavat huono-osaisuuden kokemista. Leipäjonot ilmentävät sekä suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevaa yksinäisille, usein keski-ikäisille työttömille miehille kasautuvaa hyvinvoinnin eriarvoisuutta (miestapaista syrjäytymistä) sekä naisten tyypillisessä elämänkulussaan kohtaamaa rakenteellista eriarvoisuutta: yksin asuville tai yksinhuoltajille, tyypillisimmin eläkeläisille, kasautuvaa tulonjaon eriarvoisuutta (naistapaista köyhyyttä). Ruoka-apua saavien elämänlaatu on koko väestön elämänlaatuun verrattuna huomattavasti heikompaa. Naiset kokevat miehiä useammin terveytensä ja tulonsa riittämättömäksi. Syvimmät elämänlaadun vajeet – nälän, yksinäisyyden ja elämässä pärjäämättömyyden kokeminen – ovat miehillä yleisempiä. Naisilla huono-osaisuuden kokemista ennustaa erityisesti ikääntyminen, miehillä vuokralla asuminen ja alle sadan euron käteen jäävä kuukausitulo. Niin miehistä kuin naisista itsensä huono-osaisimmaksi kokevat työttömät, asunnottomat ja ruokaa viikoittain hakevat.

ASIASANAT: Elämänlaatu, eriarvoisuus, huono-osaisuus, leipäjonot, ruoka-apu, sukupuoli.

Johdanto

Matka Pelastusarmeijan leipäjonosta Mersun takapenkille on pitkä.

Siivoton juttu -komiassa (Yleisradio 1997) elokuvan päähenkilöt, kaksi työtöntä suomalaista miestä, ajautuvat tappeluun leipäjonossa 1990-luvun laman keskellä. Leipäjonossa jonottaminen

ja työttömyys jäävät toimeliailla miehillä kuitenkin tilapäiseksi elämänvaiheeksi: he ryhtyvät tavoittelemaan parempaa toimeentuloa ja elämää yritystoiminnasta. Suomalaisessa yhteiskunnassa leipäjonot eivät sen sijaan jääneet tilapäiseksi lama-ajan ilmiöksi. Ne ovat yhä 2010-luvulla laajalle levinnyt avun muoto, jota organisoivat kolmannen sektorin toimijoiden järjestäytymätön verkosto

(Ohisalo ym. 2013). Myös työttömyys on jäänyt monelle suomalaiselle pysyväksi tilaksi: pitkittynyt työttömyys koettelee yhä useampaa ja entistä kovemmin. Pitkäaikaistyöttömyydessä on nähtävissä kasvutrendi vuodesta 2012 lähtien. Keväällä 2016 Suomessa oli 129 000 työtöntä naista ja 145 000 työtöntä miestä, joista pitkäaikaistyöttömiä naisia oli 50 700 ja miehiä 71 900. (Findikaattori 2016.) Ennusteen mukaan yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä olleiden joukko kasvaa noin 30 000 henkilöllä vuoden 2016 aikana (Alatalo, Hämmäläinen & Maunu 2016).

Eriarvoistuminen ja köyhyyden kasvaminen jakavat suomalaista yhteiskuntaa. Valtaosalla suomalaisista menee suhteellisen hyvin, mutta varakkaimpien ja köyhimpien väliset tuloerot ovat kasvaneet selvästi 1990-luvun laman jälkeen ja Suomessa on tällä hetkellä enemmän pienituloisia kuin 1990-luvun puolivälissä (Ruotsalainen 2011). Suomalaisen köyhyysriski on kaksinkertaistunut vuodesta 1993 (Moisio & Mikkilä 2016). Lisäksi köyhyysriski jakautuu aiempaa epätasaisemmin siten, että väestö näyttää jakautuneen karkeasti kahtia: ryhmään, jossa köyhyys on harvinaista, ja ryhmään, jossa köyhyys pitkittyy ja on krooninen ilmiö (Riihelä & Suoniemi 2015). Myös sosioekonomiset terveyserot ovat kasvaneet ja näkyvät muun muassa kasvaneena elinajanodotteen erona tuloerokien välillä (esim. Tarkiainen ym. 2012). Tilastollisesti osoitettavissa olevilla sosioekonomisilla eroilla sekä sukupuolieroilla on tärkeä rooli hyvinvointi- ja tasa-arvopolitiikan oikeuttajina. Tilastot eivät kuitenkaan kerro kaikkea, eivätkä kyselytutkimukset tavoita kaikkia.

Ruoka-avunsaajat ovat esimerkki niin sanotusta *hard-to-survey* (H2S) -ryhmästä eli ihmisistä, joita ei tavoiteta tavallisin tutkimusmenetelmin, kuten perinteisin puhelin- tai postikyselyin (Tourangeau ym. 2014). Vaikeasti tavoitettavat ja tutkittavat ihmisryhmät löydetään jalkautumalla

ilmiön äärelle. Kohtaaminen on ainoa tapa kysyä vaikeasti tavoitettavilta heidän subjektiivisesta elämänlaadustaan. Tällä metodilla Itä-Suomen yliopiston Huono-osaisin Suomi -hankkeessa (ks. Ohisalo & Saari 2014) kerätty laaja väestönäyte ruoka-apuun turvautuvista tarjoaa ensimmäistä kertaa mahdollisuuden tarkastella sukupuolista ja sosiaalista eriarvoisuutta suomalaisen ruoka-avun viitekehksessä.

Tässä tutkimuksessa selvitämme, millaiset sukupuolittuneet tekijät ajavat suomalaisen hyvinvointivaltion asukkaita turvautumaan ruoka-apuun. Hahmotamme leipäjonosta apua hakevien hyvinvointivajeita vertaamalla heidän elämänlaatuun koko väestön elämänlaatuun sukupuolittain sekä perhetyypin mukaan. Lisäksi selvitämme, miten sosioekonomiset tekijät ennustavat huono-osaisuuden kokemista. Tutkimuksemme ruoka-apuun turvautuvista naisista ja miehistä sekä heidän elämänlaadun ja huono-osaisuuden kokemuksestaan osallistuu suomalaisessa tutkimuskentässä keskusteluun yhteiskunnassa valitsevasta sukupuolittuneesta eriarvoisuudesta ja sen taustalla vaikuttavista tekijöistä.¹

Artikkelin alkuosassa esittelemme tutkimuksen keskeiset käsitteet sekä kerromme, millaista on sukupuolittunut eriarvoisuus – taloudellinen ja elämänlaadullinen – aikaisemman tutkimuksen ja tilastotiedon perusteella. Tämän jälkeen kerromme käytetyistä tutkimusaineistoista, muuttujista ja menetelmistä. Analyysiosiossa esittelemme tutkimustulokset, ensinnä ruoka-avusta apua hakevien sosioekonomisesta taustasta, toiseksi elämänlaadusta verrattuna koko suomalaiseen väestöön ja kolmanneksi huono-osaisuuden kokemisesta sukupuolen ja sosioekonomisen taustan mukaan.

1 Tutkimus on osa Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa hanketta Eriarvoisuus niukkuuden aikana (päättönumero: 293103).

Sukupuoli ja tasa-arvo

Sukupuolikysymys on historiallisesti ollut naiskysymys. Tasa-arvon ajatellaan edelleen kytkeytyvän erityisesti pyrkimykseen poistaa naisten ja miesten välistä eriarvoisuutta. Kokonaisuudessaan tasa-arvon käsitteellä tarkoitetaan kaikkien ihmisten yhtäläistä arvoa yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä (Kielitoimisto 2004). Pyrkimys sukupuolten tasa-arvoon on kirjattu niin Suomen hallitusohjelmaan, Suomen perustuslakiin kuin Euroopan ihmisoikeusjulistukseen. Suomalaisissa keskusteluissa toistuu kuitenkin usein puhetapa, jossa sukupuolten tasa-arvon nähdään ikään kuin jo toteutuneen (esim. Ylöstalo 2012): Raija Julkunen (2013; 2010) mukaan on tavallista ajatella, että naiset ja miehet ovat jo tasa-arvoisia. Kotimaiset eriarvoisuudet unohtuvat, kun tarkastellaan mittareita, joiden perusteella Suomi näyttää tasa-arvon mallimaalta muiden Pohjoismaiden rinnalla.

Sukupuoli on yksi keskeisimmistä sosiaalisista ja siten myös yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa esiintyvistä jaoista. Tutkimus on onnistunut selvittämään sukupuolten välisten erojen ja eriytymisen mekanismeja. Terveys- ja hyvinvointierojen yhteydessä on törmätty moninaisten intersektionaalisten tekijöiden vyyhtiin (esim. Riska 2011; Therborn 2013; Viisainen, Luoto & Kulmala 2003). Osana tätä vyyhtiä hyvinvointiin, terveyteen ja elämänkulkuun vaikuttavat sosioekonomisten tekijöiden, iän ja sukupuolen lisäksi muun muassa seksuaalinen suuntautuminen, perhemuoto ja etnisyys (esim. Jackson 1998; Pressman 2003). Sukupuolentutkimuksessa on korostettu sukupuolten olevan representaatioista ja toistoteoista rakentuvia, neuvoteltavissa olevia sekä ajassa ja paikassa muuttuvia (esim. Butler 2015). Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2016) mukaan taas sukupuoli on sekä biologinen, juridinen että sosiaalinen, mutta myös ihmisten omista määrittelyistä ja identifioinneista rakentuva konstruktio. Vaikka sukupuoli on moninaistunut ja sukupuoleen liittyviä yhteiskunnallisia, kielellisiä ja kulttuurillisia

rakenteita on purettu, arkihavainnoissa tunnistetavat sukupuolet nähdään yhä tyypillisesti toisilleen vastakkaisina. Nämä yhteiskunnassa yleisesti vallitsevat sukupuolet perustuvat rutinoituneeseen tottumusten toistamiseen ja ruumiillistuneisiin sukupuolille tyypillisiin habituaalisiin nais- ja miestapaisuuksiin² (Jokinen 2004; Julkunen 2013; Veijola & Jokinen 2001).

Sukupuolieroihin kohdistuvalla yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella ei ole tarkoitus uusintaa sukupuolia tai perinteistä sukupuolijakoa. Sen sijaan on tärkeää tunnistaa sukupuoleen yhteydessä olevia yhteiskunnallisen eriarvoisuuden mekanismeja tasa-arvonäkökulmasta. Richard Wilkinson ja Kate Pickett (2010) ovat osoittaneet, kuinka pienet tuloerot ja tasa-arvo johtavat kasvavaan hyvinvointiin: pienten tuloerojen yhteiskunnassa ihmiset voivat paremmin ja hyvinvointi jakautuu tasaisemmin kaikille, kun taas yhteiskunnallisen eriarvoisuuden tiedetään lisäävän niin väestöryhmien välisiä hyvinvointieroja, rasismia kuin sukupuolista syrjintää. Keskustelu sukupuolten tasa-arvosta kytkeytyy laajempaan keskusteluun yhteiskunnan eriarvoisuuden suorista ja epäsuorista negatiivisista vaikutuksista (esim. Julkunen 2010). Øystein Gullvåg Holterin (2014) mukaan miehet eivät suinkaan ole häviäjiä tilanteessa, jossa naiset saavuttavat tasa-arvoisen yhteiskunnallisen aseman: miesten elämänlaatu on korkeinta niissä yhteiskunnissa, joissa sukupuolten tasa-arvo on edennyt pisimmälle. Miehet näyttävät hyötyvän tasa-arvosta parempana hyvinvointina sekä terveytenä. Lisäksi useimpia negatiivisia ilmiöitä, joissa miehet esiintyvät yliedustettuina (esim. rikollisuus ja väkivalta), on vähemmän tasa-arvoisemmissa yhteiskunnissa (Holter 2014; Wilkinson & Pickett 2010).

2 Sukupuolitapaisuus on hyvin lähellä Pierre Bourdieun habituksen käsitettä, joka viittaa muun muassa ihmisen ulkoiseen olemukseen ja normien noudattamisen traditioon (Bourdieu 1998, 18; Jokinen 2004, 288).

Sukupuoli ja taloudellinen eriarvoisuus

Köyhillä viitataan tyypillisesti henkilöihin, jotka asuvat alle 60 prosenttia väestön mediaanitulosta ansaitsevilla kotitalouksissa. Tarkasteltaessa köyhyyttä sukupuolittain naisten köyhyysriskin on havaittu olevan suurempi kuin miehillä suurimmassa osassa kehittyneitä yhteiskuntia (esim. Pressman 2002). Sukupuolten väliset erot köyhyysriskissä ovat Pohjoismaissa muuhun maailmaan verrattuna pieniä. Vuonna 2012 Suomessa köyhyydelle alttiita oli 13,6 prosenttia naisista ja 12,9 prosenttia miehistä. Myös Ruotsissa ja Norjassa naisten köyhyysriski oli vuonna 2012 miehiä hieman suurempi. Sen sijaan Tanskassa ja Islannissa naisten köyhyysriski on miehiä pienempi. (NIKK 2016.) Yksinhuoltajien köyhyysriski on puolestaan muita perhemuotoja suurempi niin Suomessa kuin muissa OECD-maissa, etenkin naisten kohdalla (Maldonado & Nieuwenhuis 2015): yhden aikuisen kotitalouksista naisvetoiset kotitaloudet ovat taloudellisesti haavoittuvampia, usein noin 10 prosenttia todennäköisemmin köyhiä. Ero on kuitenkin vielä suurempi monissa kehittyneissä yhteiskunnissa, esimerkiksi Saksassa ja Yhdysvalloissa. (Pressman 2003.)

Jopa joka viides suomalainen ilmoittaa tinki-neensä ruuasta, lääkkeistä tai lääkärikäynneistä rahanpuutteen vuoksi (Kaikkonen ym. 2014). Raha ruokaan oli loppunut vuoden 2013 aikana 12,3 prosentilta naisista ja 9,5 prosentilta miehistä (Lehtelä & Kestilä 2014, 274). Lyhytkestoinen köyhyys vaivaa erityisesti nuoria, joiden köyhyysriski on suuri mutta köyhyys useammin tilapäistä. Keski-ikäisten ja iäkkäiden köyhyys on useammin pysyvää, ja pysyvästi köyhien määrä on yli kaksinkertaistunut 1990-luvun laman jälkeen (Suomen virallinen tilasto 2014a). Pitkittyneen köyhyyden riski on 30–59-vuotiaiden joukossa suurempi miehillä kuin naisilla; yli 60-vuotiaiden joukossa tilanne on toisin päin. Pitkäkestoinen köyhyys on lisääntynyt kummallakin sukupuolella, joskin

naisten lyhytkestoinen köyhyys on vähentynyt 1990-luvulta vuoteen 2008. Iäkkäät naiset kohtaavat suomalaisessa yhteiskunnassa räikeimmän köyhyysriskin: yli 74-vuotiaiden ikäluokassa naisten pitkittyneen köyhyyden riski (26,5 %) on huomattavasti suurempi kuin miehillä (11,9 %). (Riihelä & Suoniemi 2015.)

Suomessa korkeimmat köyhyysriskit ovat yksinasuvien iäkkäiden naisten lisäksi yksinasuvilla nuorilla (Kauppinen ym. 2014; Mukkila, Tervola & Moisio 2015). Parisuhde näyttääkin suojaavan taloudelliselta huono-osaisuudelta (Airio 2014; Niemelä 2014), joskin on tilanteita, joissa parisuhde heikentää erityisesti naisten saamaa sosiaaliturvaa vaikuttaessaan tarveharkintaisiin sosiaaliturvan tukimuotoihin (esim. Määttä & Laine 2010). Lisäksi parisuhteen sisäisen tulonjaon epätasa-arvo voi jättää osan naisköyhyydestä piiloon kotitalouskohtaisissa tilastoissa (esim. Kainulainen 2013). Yksinhuoltajista noin neljännes elää köyhyysrajan alapuolella (Lammi-Taskula, Karvonen & Ahlström 2009), ja heistä 70 prosenttia kokee tulojensa riittämisen menoihin ongelmaksi (Sironen & Saastamoinen 2014). Yksinhuoltajien ja yksin asuvien heikko asema näkyy myös toimeentulotuen saamisessa: vuonna 2014 toimeentulotukea sai 27 prosenttia yksinhuoltajanaisista, 17 prosenttia yksinhuoltajamiehistä, 14 prosenttia yksinasuvista miehistä ja 9 prosenttia yksinasuvista naisista. Sen sijaan kahden vanhemman perheistä viisi prosenttia ja lapsettomista pariskunnista vain kaksi prosenttia sai toimeentulotukea. (THL 2015.)

Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavat ovat yleisimmin yksin asuvia miehiä (THL 2015). Yksin asuvien miesten tulot alittavat köyhyysrajan naisia useammin alle 65-vuotiaiden ikäryhmissä (Suomen virallinen tilasto 2012), ja keski-ikäisistä miehistä yksin asuvat ovat selvästi muita miehiä pienituloisempia. Naisilla vastaavaa eroa ei esiinny (Jalovaara & Fasang 2016). Ilmiö näkyy myös miesten yliedustuksena työmarkkinatuen

ja peruspäivärahan saajissa sekä yksin asuvien osalta asumistuen saajissa (THL 2015). Myös ylivelkaisuus on työikäisillä miehillä merkittävämpi ongelma kuin naisilla, sillä yli kolme viidesosaa maksuhäiriömerkinnän saaneista on miehiä (Suomen Asiakastieto Oy 2014). Yksin asumisen lisäksi vuokralla asuminen kasvattaa suomalaisten köyhyysriskiä: vuokralla asuvista kotitalouksista 17 prosenttia oli asumiskustannusrasitteisia vuonna 2014 (Suomen virallinen tilasto 2014b). Myös muu kuin suomen- tai ruotsinkielisyys on merkittävä pienituloisuusriski, kun tarkastellaan niin lyhytkestoista kuin pitkäkestoista köyhyyttä (Riihelä & Suoniemi 2015).

Myös eläkkeellä oleminen kasvattaa köyhyysriskiä. Vuonna 2009 yksin asuvista eläkeläisistä oli köyhiä 31 prosenttia, kun kahden tai useamman henkilön kotitalouksissa asuvista köyhiä oli neljä prosenttia (Barr 2013; Vaalavuo 2015). Naisten työeläke jää keskimäärin 66 prosenttiin miesten eläkkeestä, ja takuueläkkeen saajista kolme viidestä on naisia (THL 2015). Köyhyysriski on suurin naisilla, joiden työura on jäänyt katkonaiseksi ja jotka ovat toimineet osa-aikaisissa tai pienipalkkaisissa töissä, jääneet leskeksi tai asuvat yksin (Ahonen & Bach-Othman 2009). Eläkelainsäädäntö ja perusturvajärjestelmä ovat toki sukupuolineutraaleja (THL 2015), mutta erot syntyvät sukupuolitapaisista elämäntilanteista eli miehille ja naisille tyypillisistä elämän etenemisistä. Naisten pitkäikäisyydestä johtuen ikääntyvän naisen elämään mahtuu usein huolehtimista lapsenlapsista, omista vanhemmista ja puolisoista sekä lopulta huolehtijan itsensä joutuminen hoivan ja avun saajaksi (Julkunen 2013). Sukupuolitapaisten elämäntilanteiden ero näkyy kärjistetyimmillään siinä, että suomalaisista eläkeläisistä taloudellisesti heikoimmassa asemassa ovat yksin asuvat alle 55-vuotiaat miehet ja yli 75-vuotiaat naiset (Rantala & Suoniemi 2007).

Sukupuoli ja elämänlaadun eriarvoisuus

Eriarvoisuuden tarkastelu vain taloudellisilla mittareilla ei ole mielekäästä. Sama materiaallinen tila voi merkitä yhdelle kohtuullista, hyväksyttävää tasoa ja toiselle kurjuutta (Kainulainen & Saari 2013, 25). Elämänlaatu on subjektiivinen kokemus elämän eri osa-alueista, kuten tyytyväisyydestä elämään sekä psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista (esim. Diener 1984; THL 2014). Ihmiset peilaavat elämänlaatuaan³ oman viiteryhmänsä edustajiin sekä omiin päämääriinsä, tavoitteisiinsa ja odotuksiinsa vallitsevan kulttuurin ja arvo maailman määrittelemässä viitekehyksessä (ks. Vaarama, Mukkila & Hannikainen-Ingman 2014, 22–23).

Korkean kehityksen OECD-maissa naisten tyytyväisyys elämään on yleensä hieman miehiä suurempaa (OECD 2016). Erot eivät kuitenkaan ole suoraviivaisia. Tietyissä Euroopan katolisissa maissa miehet kokevat tyytyväisyytensä elämään naisia korkeammaksi, samoin entisissä kommunistimaissa ja latinalaisessa Amerikassa (Meisenberg & Woodley 2015; Senik 2015). Suomessa naisten tyytyväisyys elämään on miehiä korkeammalla tasolla, mutta erot ovat pohjoismaiseen tapaan pieniä (Eurostat 2015). Toisaalta ikääntymisen myötä laskeva tyytyväisyys elämään on yleismaailmallinen ilmiö. Nuorten naisten tiedetään olevan pääsääntöisesti tyytyväisempiä elämäänsä kuin saman ikäiset miehet. Iän myötä naisten tyytyväisyys elämään kuitenkin kohtaa miesten vastaavan arvon ja lopulta alittaa sen vanhimmissa ikäryhmissä. (Inglehart 2002.)

Kun hyvinvointia mitataan elämäntyytyväisyyttä laajemmalla elämänlaadun mittarilla, suoma-

3 Kokemus hyvästä elämänlaadusta koostuu useimpien määritelmien mukaan fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen sekä ympäristöllisen hyvinvoinnin elementeistä (ks. THL 2014).

laisten suuri enemmistö kokee elämänlaatunsa hyväksi. Miehet ja naiset kokevat elämänlaatunsa varsin samalla tavalla, mutta elämänlaatu heikenee tasaisesti iän myötä (Vaarama, Mukkila & Hannikainen-Ingman 2014). Työikäisillä naisilla on miehiä hieman heikompi terveydellinen ja aineellinen elämänlaatu, mutta miehillä on naisia heikompi sosiaalinen elämänlaatu (Vaarama & Siljander 2011). Huono elämänlaatu on miehillä naisia hieman yleisempää: miesten elämänlaatu on huonompaa kuin naisilla erityisesti 55 vuotta täyttäneillä (Saarni ym. 2012). Huono elämänlaatu kokevat suomalaisista nuoret työttömät ja toisaalta yli 80-vuotiaat naiset (Vaarama, Mukkila & Hannikainen-Ingman 2014).

Yksin asuvat kokevat hyvinvointinsa puutteellisemmaksi kuin muissa kotitaloustyypeissä elävät: he kokevat muita useammin itsensä yksinäisiksi, ja heidän yleinen elämänlaatunsa on kahden aikuisen kotitalouksiin verrattuna heikompi (Kauppinen ym. 2014). Yksin asuminen heikentää työikäisten ikäryhmissä niin fyysistä, psyykkistä kuin sosiaalista elämänlaatua (Vaarama ym. 2010). Hyvällä toimeentulolla on selvä yhteys elämänlaatuun, sillä heikosti toimeentulevissa kotitalouksissa elävistä vain alle viidennes on erittäin tyytyväisiä elämäänsä, kun hyvin toimeentulevissa kotitalouksissa elävistä yli puolet on erittäin tyytyväisiä elämäänsä (Honkkila 2015). Työllisiin verrattuna työttömien yleinen elämänlaatu on kolme kertaa heikompa ja tyytyväisyys terveyteen neljä kertaa heikompa (Vaarama, Mukkila & Hannikainen-Ingman 2014, 28). Työikäisten työttömyys on muuta sosioekonomista taustaa, kuten tuloja ja koulutustasoa, johdonmukaisemmin yhteydessä hyvinvoinnin vajeisiin (Karvonen 2008).

Huono-osaisuudella viitataan erityisesti tilanteeseen, jossa yksilön hyvinvoinnin vajeet ovat moninaisia ja usein kasautuneita (ks. Saari 2015). Erityisen suuri huono-osaisuuden riski on pitkätyöisyys. Heikko elämänlaatu kasautuu

yleisimmin pitkäaikaistyöttömille (Kauppinen, Saikku & Kokko 2010) ja pitkäaikaistyöttömyys useammin miehille: moni toimeentulotukea 1990-luvulla saaneista miehistä ajautui syrjäytymiskierteeseen (Haapola 2002). Työttömien lisäksi yksinäisten tai eronneiden miesten huono-osaisuus on usein pitkittynyttä (esim. Kainulainen 2006; Ojala & Kontula 2002). Tutkimuksista onkin voitu lukea jo muutaman vuosikymmenen ajan suomalaisen miehen kurjuudesta (Roos 1994). Kun ongelmia ilmaantuu, miehet jäävät naisia useammin yksin miestapaisten elämäkulkunsa vuoksi. He jäävät ilman perheen tai yhteiskunnan tukiverkoston tukea tai rakentavat omia sosiaalisia verkostojaan yhteiskunnan laidoille, missä saatetaan käyttäytyä vahingollisesti niin itseä kuin yhteiskuntaa kohtaan (esim. Alasuutari & Siltari 1983; Kortteinen & Tuomikoski 1998; Silta 1994). Vielä hankalamman tilanteesta tekee se, että perinteisesti arvostetun miehisen itsellisen selviytymisen mallin toteuttaminen on vaikeutunut työelämässä, sillä palkkatyö on nykyaikana yhä harvemman saavutettavissa (Heinonen 2006; Kortteinen 1992).

On miestapaista syrjäytyä⁴. Asunnottomista useampi kuin kolme neljästä (ARA 2014) ja vangeista suuri enemmistö on miehiä (Joukamaa ym. 2010). Päihdehuollon tyypillinen asiakas on huono-osainen keski-ikäinen mies, jonka asiakuutta värittää yksinäisyys, asunnottomuus, heikko työmarkkina-asema ja muutenkin hauras sosioekonominen asema (Kaukonen 2000; Kuussaari ym. 2014). Miesten kuolleisuus- ja itsemurhaluvut ovat korkeampia kuin naisten erityisesti alemmissa sosioekonomisissa ryhmissä (mm. Tarkiainen ym. 2012).

4 Jopa kaksi kolmesta syrjäytyneestä on miehiä. Syrjäytyminen ilmenee muun muassa koulutuksen puutteena, työttömyytenä, sairastumisena, toimeentulon puutteena, asunnottomuutena, mielenterveyden ongelmina, päihteiden käyttönä, väkivaltaisuuksina ja rikollisuutena (ks. STM 2014).

Työttömien miesten kuolleisuus on Suomessa kolminkertaista työtä tekeviin miehiin verrattuna ja työttömien naisten kaksinkertaista työtä tekeviin naisiin verrattuna (Pensola ym. 2012). Toisaalta tarkasteltaessa huono-osaisia ryhmiä, joissa naiset ovat marginaalissa (esimerkiksi vangit, asunnottomat ja päihdeongelmaiset), havaitaan, että näiden ryhmien naisten terveys- ja hyvinvointikokemukset ovat erittäin heikkoja ja osin jopa vastaavien miesryhmien kokemuksia heikompia (Granfelt 1998; Joukamaa ym. 2010; Ohisalo, Laihia & Saari 2015a).

Suomalaisen naisen määrällistä syrjäytymistä saattaa lieventää naisten rikas keinovalikoima: kun tulot eivät riitä menoihin, yhteiskunnan virallisten tukiverkkojen ohessa hyödynnetään erilaisia selviytymisstrategioita, joista leipäjonossa käyminen on yksi (Isola, Larivaara & Mikkonen 2007; Isola, Turunen & Hiilamo 2016). Sanna Saksenaho (2006) on todennut, että naisten tiiviit sosiaaliset verkostot auttavat yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Naisille tyypillisessä elämäntilanteessa tarjoutuvat erilaiset hoivaajaroolit voivat osaltaan suojata esimerkiksi työelämästä pudonnutta naista (ks. Karisto, Takala & Haapola 1998, 102–103). Niin miesten kuin naisten keskeiset taloudelliset ja elämänlaadun ongelmat liittyvät kuitenkin yksinäisyyteen. Elisa Tiilikaisen (2016) mukaan yksinäisyys on yksin olemista ja vielä laajemmin kokemusta yhteiskunnallisesta osattomuudesta sekä oman elämän merkityksettömyydestä. Yksinäisyyden kokeminen kärjistyy, kun ihminen menettää sosiaalisia rooleja, joita hän elämäntilanteensa aikana on omaksunut, ja hän huomaa olevansa kasvoton avuntarvitsija.

Aineistot, muuttajat ja menetelmät

Pää tutkimusaineistona on Itä-Suomen yliopiston Huono-osaisin Suomi -hankkeessa vuosina 2012–2013 kerätty väestönäyte (N = 3 474). Miltei 3 500 vastaajan näyte antaa ruoka-apuilmistä tarkem-

man kuvan kuin esimerkiksi puhelinhaastatteluiden väestöstä tehdyt otantatutkimukset.⁵ Aineisto on kerätty kyselylomakkeella 36:sta ruoka-avun toimipisteestä suomalaisista kaupungeista. Lomakkeella tiedusteltiin suomalaisen ruoka-apuun turvautuvien kokemuksia elämänlaadusta ja hyvinvoinnista sekä erilaisia taustatietoja. Väestönäytettä voidaan pitää luotettavana siksi, että se koostuu Suomen suurimmista ruoanjakelupisteistä kerätyistä osista ja aineiston perusjoukot ovat kaikkialla hyvin samansuuntaisia (ks. Ohisalo ja Saari 2014). Ruoka-apuun turvautuvien elämänlaatua verrataan Kelan kansalaiskyselyyn vuodelta 2013. Aineisto on TNS Gallupin puhelimitse keräämä ja se tarjoaa kattavan otoksen Suomen 15 vuotta täyttäneestä väestöstä (N = 1 006). Aineiston keräämisessä on sovellettu monivaiheista ositettua otantaa, ja sen edustavuutta on parannettu painokertoimella demografisten ja maantieteelliseen sijaintiin liittyvien tekijöiden osalta (Kela 2013).

Tutkimuksen analyysiosiossa tarkastelimme ristiintaulukoimalla ensin leipäjonossa käymistä ja toiseksi leipäjonossa käyvien elämänlaatua sukupuolen mukaan. Sukupuolta on tiedusteltu kyselylomakkeessa kaksiluokkaisen muuttujan avulla, johon vastaaja on voinut merkitä paremmin omaa sukupuoli-identiteettiään kuvaavan vaihtoehdon: mies tai nainen. Lomakkeen asetelma ei mahdollista muiden sukupuolivaihtoehtojen huomioimista. Perhemuoto on luokiteltu kahteen luokkaan (yksi aikuinen / kaksi tai useampi aikuista) muuttujan ”kotitalouden aikuisten lukumäärä” perusteella. Elämänlaadun mittareina olemme

5 Ruoka-avun saamista on vaikea tutkia koko väestöön kohdistetulla otoksella, sillä vaikeassa tilanteessa ja heikossa sosiaalisessa asemassa olevia on vaikea tavoittaa vastaamaan kyselyihin (mm. Saari 2015; Tourangeau ym. 2014). THL:n selvityksessä tavoitettiin 4 226 vastaajaa, joista 94 oli viimeisen vuoden aikana hakenut kerran tai useammin ruoka-apua (Lehtelä & Kestilä 2014, 278).

käyttäneet tutkimuksen molemmissa aineistoissa olevia yhdenmukaisia mittareita (tyytyväisyys elämään, elintasoon, fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen), taloudellisen elämänlaadun mittareita (elämässä pärjääminen, tulojen riittäminen menoihin, velkojen kanssa selviytyminen, kokemus kaupungilta saadun tuen ja avun riittävydestä) sekä mittareita masennuksesta, yksinäisyydestä ja nälästä, joiden tiedetään olevan yhteydessä leipäjonon huono-osaisuuden kasautumiseen (Ohisalo, Laihiala & Saari 2015b). Elämänlaadun mittarien osalta kiinnitämme huomiota sukupuoli- ja perhемуotoerojen esiintymisen systemaattisuutteen.

Analyysin viimeisessä osiossa selvitetään huono-osaisuuden kokemisen yhteyttä sosioekonomiseen taustaan logistisen regressioanalyysin avulla. Vastemuuttujien jakaumat on esitelty liitetaulukossa 1. Väittämää ”tunnen itseni huono-osaiseksi” on tiedusteltu kyselylomakkeessa viisiportaisella asteikolla (täysin samaa mieltä, osin samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, osin eri mieltä, täysin eri mieltä). Ennen regressioanalyysin tekoa huono-osaisuuden kokemisen yhteyttä elämänlaatuun tarkastellaan korrelaatiokertoimen avulla. Vaikka määritelmällisesti huono-osaiset eivät välttämättä koe itseään huono-osaisiksi (mm. Kainulainen & Saari 2013; Phillips 2006; Rapley 2003), pelkistetty muuttuja huono-osaisuuden kokemisesta on osoittautunut aiemmassa tutkimuksessa parhaaksi tarjolla olevaksi vertailukelpoiseksi mittariksi⁶. Mittarin on havaittu kuvaavan riittävän hyvin huono-osaisuuden kokemista ja ilmentävän huono-osaisuuden syvyyttä eri huono-osaisten ryhmillä (Kainulainen & Saari 2013; Ohisalo, Laihiala & Saari 2015a; Saari 2015).

6 Kyselylomakkeen mittaria kehitettäessä on sovellettu Erving Goffmanin (1963) ajatuksia identiteetistä. Kun yksilö kohtaa usein kolhuja, vastoinkäymisiä ja ympäröivän yhteiskunnan hyväksynnän puutetta, ne voivat muuttua minuuden osaksi.

Lisäksi aiemman tutkimuksen perusteella leipäjonossa käyvistä kasautuneesti huono-osaiset tuntevat itsensä selvästi muita useammin huono-osaisiksi (Ohisalo, Laihiala & Saari 2015b).

Ruoka-apuun turvautuminen sukupuolittain

Suomalaiseen ruoka-apuun turvautuu suuri joukko niukkuudessa eläviä pienituloisia naisia ja miehiä, ja kiemurtelevat leipäjonot ovatkin tuttuja kaupunkien katukuvasta. Aiemman tutkimustiedon perusteella apua leipäjonosta oli hakenut vuoden 2013 aikana 2,5 prosenttia suomalaisista naisista ja 2,1 prosenttia miehistä (Lehtelä & Kestilä 2014, 274). Ruoka-avun toimijoita kauppojen ylijäämätuon jakajista erilaisten yhteisruokailujen järjestäjiin on arvioitu olevan Suomessa yli 400. Näiltä kootun arvion mukaan viikoittain ruoka-apuun turvautuvia oli Suomessa vuonna 2013 yli 20 000 (Ohisalo ym. 2013, 37–38). Tässä tutkimuksessa aineistona käytetyn väestönäytteen perusteella ruoka-apua hakevista naisista oli 51,7 prosenttia ja miehiä 48,3 prosenttia (ks. Ohisalo & Saari 2014). Merkittävää määrällistä sukupuolen mukaista eroa ei siis esiinny. Leipäjonossa käyvien sukupuolijakauma on erilainen kuin monissa muissa suomalaisen yhteiskunnan huono-osaisten ryhmissä, joissa syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat miehet ovat tyypillisesti yliedustettuna.

Ruoka-apuun turvautuvien sosioekonomisen taustan mukaisia prosenttiosuuksia on esitetty liitetaulukossa 1. Miehet ovat pääasiassa keski-ikäisiä ja hieman vanhempia: yli puolet leipäjonossa käyvistä miehistä on 46–65-vuotiaita. Voimakkaimmin miehet ovat yliedustettuna 46–55-vuotiaiden ikäryhmässä. Työttömien tai lomautettujen miesten osuus (46 %) on huomattavasti naisten osuutta (32 %) suurempi. Havainnot kuvaavat yhtäältä keski-ikäisen miehen kurjuutta (Roos 1994), sopeutumisvaikeuksia työelämän ja

mieheyden muutoksiin (esim. Heinonen 2006) ja toisaalta työmarkkinoilta sivuun jääneiden keski-ikäisten miesten isoa osuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. Keski-ikäisten miesten elämäkaareissa työttömyys ja usein myös pitkäaikaisyöttömyys on yleistä, sillä työpaikkoihin kohdistuneet lomautukset ja irtisanomiset ovat osuneet voimakkaimmin miesvaltaisiin aloihin. Työttömiä suuri osuus ruoka-apuun turvautuvista kertoo osaltaan perusturvan arviointiraportin (THL 2015) osoittamasta perusturvan riittämättömyydestä. Tämä on erityisesti niiden työttömien ongelma, jotka ovat pudonneet ansiosidonnaisten etuuksien piiristä tai joiden ansiosidonnainen työttömyysturva jää pieneksi.

Naiset ovat yliedustettuina leipäjonossa käyvien vanhimmassa ikäryhmässä: peräti viidennes (22 %) naisista on yli 65-vuotiaita, miehistä joka kahdeksas (12,2 %). Kokonaisuudessaan hieman alle puolet leipäjonon naisista (48,1 %) on 56-vuotiaita tai vanhempia. Heistä eläkkeellä on peräti 42 prosenttia, miehistä 35 prosenttia. Osa ruokaavusta apua hakevista on työkyvyttömyyseläkkeellä, mutta pienet vanhuuseläkkeet, erityisesti takuueläke (entinen kansaneläke), ovat tyypillisiä iäkkäiden naisten tulonlähteitä. Tulos on yhteneväinen iäkkäiden naisten korkean köyhyysriskin kanssa (mm. Rantala & Suoniemi 2007). Ruoanhakijat ovat suhteellisen harvoin nuoria aikuisia: vain noin 17 prosenttia sekä miehistä että naisista on alle 36-vuotiaita. Naiset ovat miehiä useammin opiskelijoita ja osa- tai määräaikaisesti tai pysyvästi työssä käyviä. Työikäisten naisten määrään leipäjonossa voi vaikuttaa naisille kasautuva hoivavastuu ja yksinhuoltajuus, mutta myös esimerkiksi naisvaltaisten alojen pienet tuntimäärät ja matalat palkat.

Huomattava osa, yli kolme neljästä, leipäjonossa käyvistä asuu vuokralla. Naisilla on miehiä useammin omistusasunto. Pieni eläke tai työttömyysetuus aiheuttaa ongelmia asumismuodosta

riippumatta, mutta vuokralla asuvien suurempi suhteellinen osuus omistusasujiin verrattuna heijastaa vuokra-asujien heikompaa asemaa. Vuokralla asuvien käytettävissä olevat tulot asumis-, ruoka- ja muiden menojen jälkeen jäävät omistusasujia pienemmiksi. Myös asumiskustannusten kasvu on rasittanut erityisesti vuokralla asuvia (Suomen virallinen tilasto 2014b).

Leipäjonossa käyvistä miehistä kahdeksan prosenttia ja naisista neljä prosenttia on asunnottomia tai asuu tukiasunnossa; miesten kaksinkertainen osuus vahvistaa kuvaa miehistä ”yhteiskunnan pohjalla”. Asunnottomat ja tukiasunnossa asuvat ovat kuitenkin marginaalissa ruoka-apuun turvautuvien joukossa. Suhteellisen pieni osuus kertonee siitä, että kaikkein marginalisoituneimmat ryhmät eivät luultavasti edes päädy leipäjonoon (esim. Saari 2015). Esimerkiksi vaikea päihdeongelma tai asunnottomuus voi vaikeuttaa leipäjonossa jonottamista ja häiriökäyttäytymisen voi johtaa poiskäännyttämiseen. Erityisesti miesten huono-osaisuuden syvyyttä ilmentää ruoan hakemisen toistuvuus: miehistä kolmannes hakee ruokaa joka viikko, naisista vain neljännes. Yli puolet miehistä hakee ruokaa vain itselleen (55 %), kolmannes itselleen ja perheelleen (34 %), kun taas naisista puolet hakee ruokaa sekä itselleen että perheelleen.⁷ Ero kuvaa selkeästi sitä, että mies on usein paitsi yksin asuva, myös yksin elävä – nainen puolestaan yksinhuoltaja.

Ruoka-avussa ilmenevä huono-osaisuus on myös matalaa koulutusta: miehistä ja naisista noin 40 prosenttia on korkeintaan perus- tai kansakoulun

⁷ Leipäjonossa käyvistä yksinasuvia on kokonaisuudessaan 60 prosenttia. Lapsettomissa kotitalouksissa asuu leipäjonossa käyvistä miehistä 77 prosenttia ja naisista 66 prosenttia. Alle 56-vuotiaista miehistä 75 prosentilla ei ole kotitaloudessa lasta. Alle 56-vuotiaista naisista 40 prosenttia elättää vähintään yhtä lasta ja 24 prosenttia kahta tai useampaa lasta.

käyneitä. Miehet ovat suorittaneet toisen asteen tutkinnon useammin kuin naiset, mutta toisaalta naiset ovat miehiä useammin korkeammin koulutettuja. Suomen kansalaisten osuus leipäjonossa käyvistä on suuri. Miehistä yhdeksän kymmenestä ja naisista 85 prosenttia on Suomen kansalaisia. Muista kuin Suomen kansalaisista suurempi osa on naisia, mikä saattaa yhtäältä olla yhteydessä maahanmuuttajanaisten heikkoon työmarkkina-asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja toisaalta kertoa kulttuurieroista perheiden sisäisissä työnjaossa.

Aiemmista tutkimuksista tiedetään, että yksin asuvien miesten tulot jäävät jälkeen muiden miesten tuloista. Yksin asuvat miehet kärsivät usein kasautuvista ongelmista ja ovat myös yliedustettuina toimeentulotuen saajissa. Myös ruoka-apuun turvautuvat miehet saavat naisia useammin toimeentulotukea: miehistä lähes puolet (45 %) ja naisista yli kolmannes (36 %). Kokonaan yhteiskunnan tukia hakemattomia tai saamattomia ilmoittaa olevansa alle kymmenesosa nais- ja miesvastaajista. Ruoka-apuun turvautuvien sukupuolittaiset jakaumat ilmentävät yhtäältä suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyviä tasa-arvovajeita, toisaalta eroja miehille ja naisille tyypillisissä elämänkuluissa. Naisten määrä leipäjonossa selittyy pidemmällä eliniällä ja rakenteellisella niukkuudella, joka linkittyy eläkejärjestelmään ja ansiosidonnaisiin etuuksiin. Ilman eläkeläisnaisia leipäjonoissa olisi enimmäkseen työttömiä miehiä. Iäkkäiden miesten vähäinen määrä heijastelee miesten lyhyempää elinikää, mutta kertoo myös osaltaan eläkeläismiesten paremmasta taloudellisesta turvasta.

Elämänlaadun eriarvoisuus

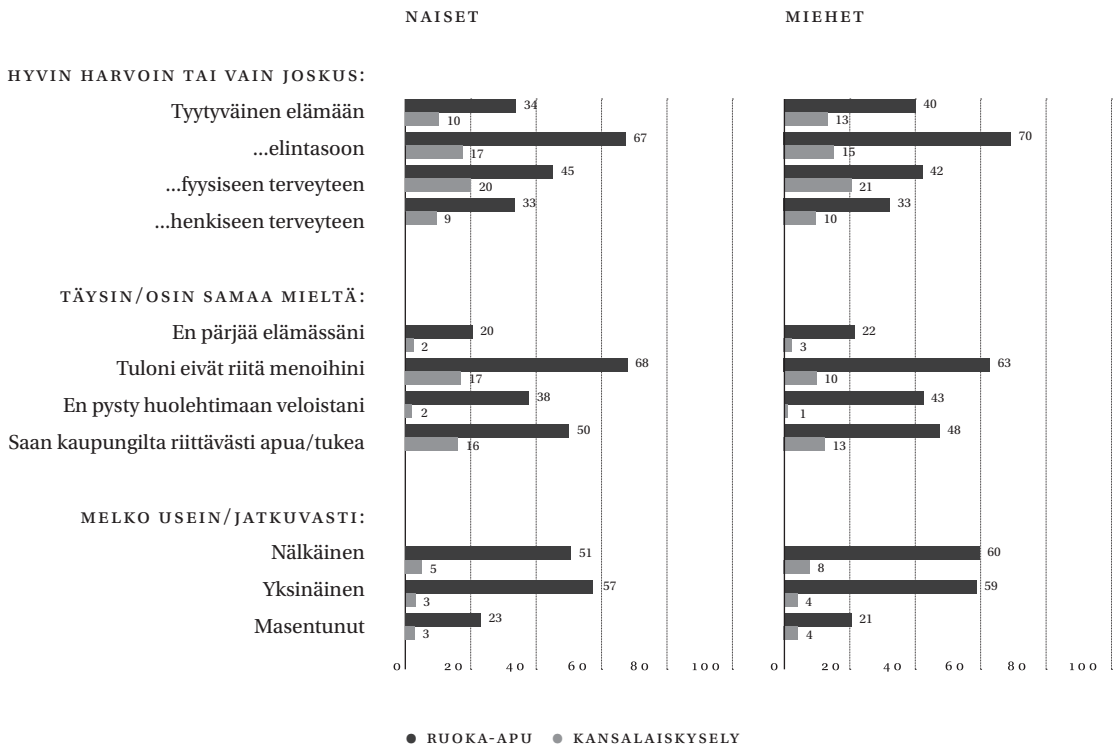
Ruoka-apuun turvautuvien elämänlaadun eroista voidaan tunnistaa samoja sukupuolitapaisuuksia, joita esiintyy myös koko väestössä. Koko väestön osalta elämänlaadun sukupuolierot ovat suoma-

laiseen ja pohjoismaiseen tapaan suhteellisen pieniä. Sen sijaan elämänlaadun erot Kelan kansalaiskyselyyn vastanneiden sekä ruoka-apuun turvautuvien välillä ovat suuria ja selviä (kuvio 1): leipäjonosta apua hakevien elämänlaatu on koko väestöä huomattavasti heikompaa kaikilla tarkastelluilla mittareilla. Suurimmat erot esiintyvät siinä, miten tulot riittävät menoihin, sekä tyytyväisyydessä omaan elintasoon. Myös syvää huono-osaisuutta kuvaavissa mittareissa, nimittäin nälässä, masennuksessa ja yksinäisyydessä, ilmenee räikeä ero koko väestöön.

Kun tarkastellaan leipäjonossa käyvien elämänlaatua sukupuolittain, havaitaan, että miehistä kaksi viidestä on tyytymättömiä elämäänsä, naisista kolmannes. Sama sukupuolijärjestys toistuu myös väestötasolla, mutta pienempänä erona. Tyytymättömyys elintasoon on koko väestön tasolla hieman yleisempää naisilla kuin miehillä, mutta ruoka-apuun turvautuvilla miehillä tyytymättömyys on hieman naisia yleisempää: lähes 70 prosenttia molemmista sukupuolista on joko hyvin harvoin tai vain joskus tyytyväisiä elintasoonsa. Tyytymättömyys fyysisen terveyteen on yhtä yleistä koko väestössä, mutta ruoka-apuun turvautuvat naiset ovat terveyteensä tyytymättömiä: terveyteen liittyvän heikon elämänlaadun tiedetään vaivaavan erityisesti iäkkäitä naisia. Henkiseen terveyteen tyytymättömien määrät ovat samalla tasolla miehillä ja naisilla niin ruoka-avussa kuin koko väestössäkin.

Ruoka-apuun turvautuvien taloudellisen elämänlaadun heikkous merkitsee vaikeuksia selviytyä veloista ja tulojen riittämättömyyttä suhteessa menoihin. Naiset kokevat miehiä useammin, että tulot ovat riittämättömiä: naisista 68 ja miehistä 63 prosenttia on täysin tai osin samaa mieltä siitä, että tulot eivät riitä menoihin. Veloista huolehtiminen on useammin miesten kuin naisten ongelma. Naiset pitävät sekä koko väestön tasolla että leipäjonoissa kaupungilta saatavaa tukea riittä-

KUVIO 1. Koetun elämänlaadun mittareita sukupuolen mukaan tarkasteltuna (%).

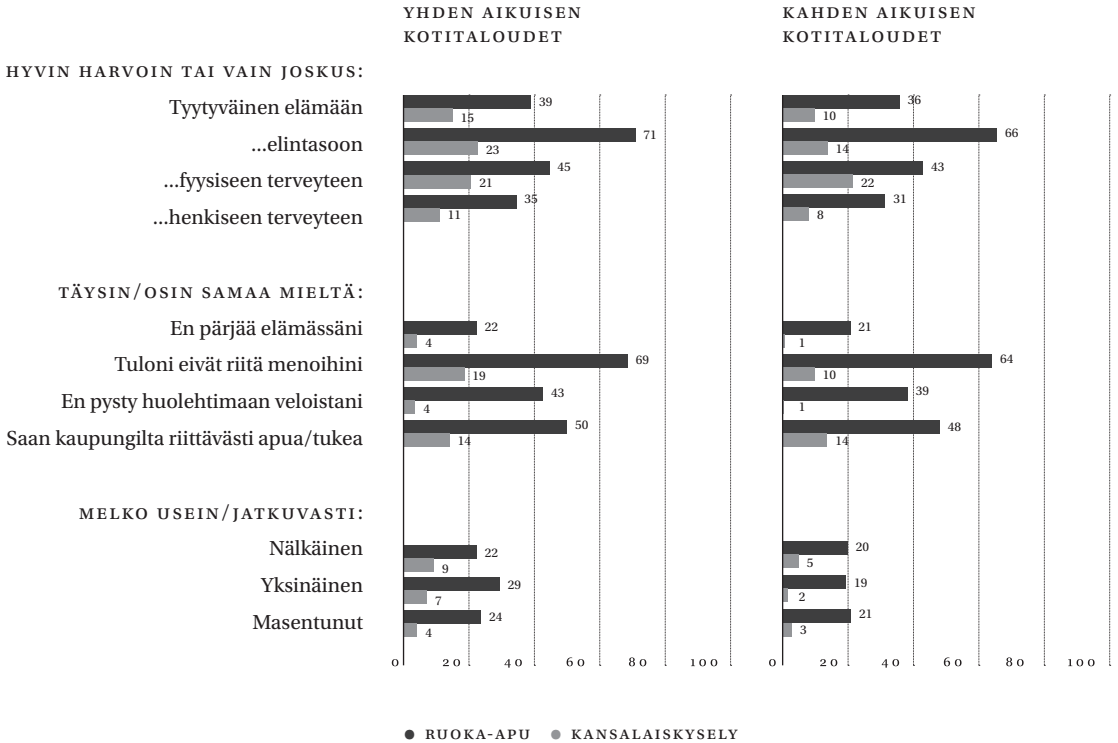
mättömänä useammin kuin miehet. Raskaimmat hyvinvoinnin vajeet ovat yleisempiä miehillä, ja ruoka-apuun turvautuva mies on usein nälkäinen ja yksinäinen. Miehet myös kokevat naisia useammin elämässä pärjäämättömyyttä. Naisten syvään huono-osaisuuteen viittaa puolestaan se, että masennusta ja huonoa fyysistä terveyttä kokevien naisten osuus on hieman miehiä suurempi.

Seuraavaksi tarkastellaan elämänlaatua perhe-
muodon mukaan. Ruoka-apuun turvautuvien sukupuolen mukaiset elämänlaadun erot eivät ole huomattavan suuria, ja ne ovat pääasiassa johdonmukaisia. Erot yhden aikuisen kotitalouden ja kahden aikuisen kotitalouden välillä (Kuvio 2) ovat selvempiä kuin sukupuolten välillä. Erot fyysisessä terveydessä ovat ruoka-apuun turvautuvien perhe-
muotojen välillä kuitenkin selvästi pienempiä kuin muiden mittareiden osoittamat erot. Erot myös säilyvät samansuuntaisena kaikissa mittareissa,

kun tarkastellaan sekä ruoka-apuun turvautuvia että koko väestöä: yhden aikuisen kotitalouksissa koetaan heikompaa elämänlaatua kuin kahden aikuisen kotitalouksissa. Koko väestön tasolla yhden aikuisen kotitalouksissa koetaan heikkoa tyytyväisyyttä elämään ja heikompaa tyytyväisyyttä elintason kuin kahden aikuisen kotitalouksissa. Myös ruoka-apuun turvautuvat yhden aikuisen kotitalouksissa elävät kokevat tyytyväisyytensä elämään ja elintason heikommaksi kuin kahden aikuisen kotitalouksissa elävät.

Taloudellinen elämänlaatu on kaikilla mittareilla tarkasteltuna yhden aikuisen kotitalouksissa heikompaa niin ruoka-apuun turvautuvilla kuin koko väestöä edustavassa Kelan kansalaiskyselyssä: yhden aikuisen kotitalouksissa tulot riittävät menoihin harvemmin ja veloista on vaikeampi selviytyä. Yhden aikuisen kotitaloudet myös kokevat kaupungilta saamansa tuen ja avun riittäväksi hieman

KUVIO 2. Koetun elämänlaadun mittareita perhemuodon mukaan tarkasteltuna (%).

harvemmin kuin kahden aikuisen kotitaloudet. Syvät hyvinvoinnin vajeet, kuten nälkä, masennus ja yksinäisyys, kohdistuvat useammin yhden aikuisen kotitalouksiin sekä ruoka-apuun turvautuvilla että koko väestössä. Tulokset leipäjonossa käyvien elämänlaadun kokemuksesta ovat samansuuntaisia sen kanssa, mitä käy ilmi aiemman työttömien (mm. Karvonen 2008), iäkkäiden (mm. Vaarama & Siljander 2011) ja yksinasuvien (mm. Kauppinen ym. 2014) heikkoa elämänlaatua ja taloudellista asemaa koskevan tutkimuksen tuloksista.

Huono-osaisuuden kokeminen

Sosioekonomisen taustan ja huono-osaisuuden kokemuksen välisen yhteyden tarkastelemiseksi huono-osaisuuden kokemuksesta muodostettiin dikotominen muuttuja (1 = täysin tai osin samaa mieltä, 0 = muu vaihtoehto). Muuttujaa tarkastellaan taulukossa 1 logistisen regressioanalyysin

avulla erikseen naisten ja miesten osalta. Taulukossa esitetään kummankin sukupuolen kohdalla täysi malli, jossa selittävät muuttujat on vakioitu. Leipäjonossa käyvät miehet kokevat huono-osaisuutta naisia useammin: miehistä 52 prosenttia kokee itsensä huono-osaiseksi ja naisista 48 prosenttia.⁸ Tulos on linjassa ruoka-apuun turvautuvien miesten naisia heikomman elämänlaadun kanssa. Analyysissä käytettyjen vastemuuttujien jakaumat on esitelty liitetaulukossa 1.

8 Huono-osaisuuden kokemus on vastaajan itsensä määrittelemä, eikä sitä ole operationalisoitu elämänlaadun ulottuvuuksien perusteella. Huono-osaisuuden kokemus korreloi negatiivisesti hyvän elämänlaadun neljän pääulottuvuuden kanssa. Näistä negatiivinen korrelaatio on voimakkainta elintason tyytyväisyyden kanssa. Korrelaatiokertoimet (Pearson) ovat seuraavat: elämäntyytyväisyys (-0,32), tyytyväisyys elintasoon (-0,42), tyytyväisyys fyysiseen terveyteen (-0,26) sekä tyytyväisyys henkiseen terveyteen (-0,27), $p < 0,01$.

TAULUKKO 1. Logistinen regressioanalyysi. Ruoka-apuun turvautuvien naisten ja miesten huono-osaisuuden kokeminen sosioekonomisen taustan mukaan tarkasteltuna.⁹

	NAISET			MIEHET		
	Exp(B)	95% LV ala	ylä	Exp(B)	95% LV ala	ylä
16-25	1,00			1,00		
26-35	2,44**	1,28	4,64	0,88	0,48	1,64
36-45	2,57**	1,39	4,77	0,89	0,49	1,63
46-55	3,70***	2,03	6,73	1,38	0,77	2,48
56-65	3,64***	1,95	6,81	1,22	0,66	2,23
Yli 65	2,70**	1,34	5,43	0,88	0,43	1,79
Suomen kansalainen	1,00			1,00		
Muu	0,50***	0,34	0,73	0,67	0,43	1,05
Perus- tai kansakoulu	1,10	0,79	1,52	1,22	0,87	1,70
Lukio tai ammattikoulu	0,82	0,59	1,12	1,11	0,80	1,54
Opisto tai korkeakoulu	1,00			1,00		
Kotona	1,15	0,64	2,07	1,66	0,86	3,19
Eläkeläinen	1,54	0,94	2,53	1,78*	1,06	2,99
Työtön tai lomautettu	1,96**	1,25	3,05	1,93**	1,20	3,09
Opiskelija	1,69	0,91	3,14	1,32	0,67	2,61
Työssä	1,00			1,00		
Tukiasunto tai asunnoton	2,43*	1,16	5,08	2,32**	1,32	4,06
Kunnan vuokra-asunto	1,39	0,88	2,21	2,14**	1,28	3,56
Muu vuokra-asunto	1,35	0,95	1,93	1,64*	1,11	2,42
Omistusasunto	1,00			1,00		
Muutaman kerran vuodessa	1,00			1,00		
Keskimäärin kerran kuukaudessa	1,10	0,77	1,55	1,03	0,72	1,47
Keskimäärin joka toinen viikko	1,43*	1,03	2,00	1,41*	1,01	1,99
Joka viikko	2,13***	1,51	3,00	1,58**	1,13	2,19
Vain itselle	1,00			1,00		
Itselle ja perheelle	1,02	0,78	1,34	1,03	0,79	1,34
Itselle ja muille	0,57*	0,36	0,90	0,74	0,51	1,09
0 euroa	1,29	0,81	2,08	1,81*	1,14	2,88
1-100	1,16	0,73	1,84	2,16**	1,37	3,40
101-300	1,08	0,69	1,71	1,51	0,98	2,32
301-500	0,66	0,39	1,14	1,23	0,78	1,96
Yli 500	1,00			1,00		
Ei saatua/haettua tukea	1,00			1,00		
Ensisijainen tuki	0,60	0,34	1,04	1,02	0,58	1,81
Ensisijainen tuki ja asumistuki	0,68	0,39	1,19	1,21	0,67	2,18
Ensisij+asumist+toimeentulotuki	0,66	0,38	1,14	0,86	0,50	1,50
Asumistuki ja/tai toimeentulotuki	1,04	0,52	2,06	1,05	0,57	1,95
Selitysosuus (Nagelkerke R ²)		12,2 %			8,2 %	

*=p<0,05; **=p<0,01; ***=p<0,001

9 Taulukon muuttujat ovat järjestyksessä sarakkeella seuraavasti: vastaajan ilmoittamat ikä, kansalaisuus, koulutus, työtilanne, asumismuoto, ruoan hakemisen toistuvuus, kenelle vastaaja hakee ruokaa, kotitalouden tulot pakollisten asunto, ruoka- ja muiden menojen jälkeen kuukaudessa sekä sosiaalietuuksien saaminen. Muuttujat on vakioitu eli taulukossa on esitetty niin sanottu täysi malli kummallekin sukupuolelle. Jokaisen muuttujan vertailuluokka saa arvon 1,00.

Ruoka-apuun turvautuvat miehet kokevat huono-osaisuutta iästä riippumatta. Tulokset viittaavat kuitenkin siihen, että huono-osaisimmiksi itsensä kokevat keski-ikäiset, 46–65-vuotiaat miehet. Naisilla sen sijaan esiintyy suurempia ikäryhmien välisiä eroja: nuorimpaan ikäryhmään verrattuna muiden ikäryhmien naisten huono-osaisuuden kokemukset ovat raskaampia. 46–65-vuotiaiden ikäryhmässä huono-osaisuuden kokemisen vetosuhde, *odds ratio*, on lähes nelinkertainen ja yli 65-vuotiailla lähes kolminkertainen. Tulos rinnastuu kansainvälisestäikin tunnistettuun ilmiöön erityisesti naisia koskevasta elämänlaadun heikkenemisestä iän myötä (Inglehart 2002) ja todentaa ruoka-avusta apua hakevien iäkkäiden naisten heikkoa asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomen kansalaisuus selittää huono-osaisuuden kokemusta naisilla voimakkaammin kuin miehillä. On mahdollista, että hyvinvoinnin keskellä niukuudessa elävät suomalaiset naiset kokevat itsensä voimakkaammin huono-osaisiksi suhteessa elinympäristöönsä kuin suurempien hyvinvointierojen maista kotoisin olevat. Sen sijaan koulutuksen mukaisia eroja ei huono-osaisuuden kokemisessa näy; koulutus ei ennusta huono-osaisuuden kokemista sen enempää naisilla kuin miehilläkään.

Työttömyys kaksinkertaistaa huono-osaisuuden kokemisen ruoka-apuun turvautuvilla miehillä, mutta myös eläkkeellä oleminen ennustaa huono-osaisuuden kokemista, miehillä naisia vähän voimakkaammin. Tulos on yhteydessä siihen, että työttömillä miehillä yleisesti ottaen on sosiaalisia ongelmia, ja se kertoo osaltaan myös aiemmassa tutkimuksessa (Rantala & Suoniemi 2007) todetusta keski-ikäisten mieseläkeläisten erityisen heikosta taloudellisesta asemasta. Työttömyyden vaikutukset näkyvät myös iäkkäiden mieseläkeläisten toimeentulossa, joskin heitä on määrällisesti naisia selvästi vähemmän leipäjonossa. Työttömän naisen vetosuhde tuntee itsensä huono-osaiseksi on vastaavasti kaksinkertainen verrattuna työssäkäyvään naiseen.

Asumisen ongelmat ennustavat huono-osaisuuden kokemista: tukiasunnossa asuminen tai asunnottomuus yli kaksinkertaistaa huono-osaisuuden kokemisen suhteessa omistusasujiin molemmilla sukupuolilla. Lisäksi vuokra-asuminen yleensä ja erityisesti kaupungin vuokra-asunnossa asuminen lisää huono-osaisuuden kokemista miehillä. Omistusasuminen on muita asumismuotoja heikommin yhteydessä huono-osaisuuden kokemiseen.

Vähemmän huono-osaisuutta kokevat auttavat ystäviä, kavereita, naapureita tai sukulaisia. Itsensä lisäksi muille kuin perheenjäsenilleen ruokaa hakevien huono-osaisuuden kokeminen on vähäisempää kuin vain itselleen sekä itsensä lisäksi omalle perheelle ruokaa hakevien. Ero näkyy naisilla miehiä voimakkaammin. Ilmiö on johdonmukainen, sillä ne, joilla on ystäviä ja jotka kykenevät auttamaan heitä, kokevat itsensä vähemmän huono-osaiseksi. Naisilla on tyypillisesti miehiä laajemmat sosiaaliset verkostot, ja toisten auttaminen sekä hoiva ovat naistapaisia käytäntöjä. Tulos on samalla yhteydessä yksinäiseksi itsensä kokevien miesten naisia suurempaan määrään leipäjonossa.

Erittäin niukka pakollisten menojen jälkeinen käteen jäävä tulo ennustaa huono-osaisuuden kokemista miehillä. Jos miehelle jää jäljelle alle sata euroa kuussa, huono-osaisuuden kokemisen riski kaksinkertaistuu. Sosiaaliturvaetuksien vastaanottaminen ei ennusta huono-osaisuuden kokemista tilastollisesti merkitsevällä tasolla. Ruoka-apuun turvautumisen toistuvuus sen sijaan kasvattaa huono-osaisuuden kokemista. Joka viikko leipäjonossa käyvillä miehillä on muutaman kerran vuodessa leipäjonossa käyviin verrattuna yli puolitoistakertainen huono-osaisuuden kokemisen vetosuhde; naisilla yli kaksinkertainen.

Ruoka-avusta tavoitetut ovat ekonomisesti suhteellisen homogeeninen vastaajaryhmä, sillä he ovat kaikki taloudellisesti hyvin heikossa tilanteessa olevia yhteiskunnan väliinputoajia, joskin hyvin

moninaisista syistä. Osin tämän takia regressiomallien selitysteet jäävät suhteellisen alhaisiksi. Vastemuuttujien selitysvoima on naisilla miehiä suurempi, mikä johtuu naisten iän vaikutuksesta huono-osaisuuden kokemiseen. Sosioekonomisen taustan erot eivät ennusta kovin voimakkaasti huono-osaisuuden kokemisen vaihtelua leipäjonoista tavoitetuilla vastaajilla, mutta työttömyys ja avun hakemisen toistuvuus ennustavat. Tulos on yhteinen työttömien ja erityisesti pitkäaikaistyöttömien heikkoa taloudellista asemaa ja elämänlaatua koskevan tutkimustiedon kanssa. Avun tarpeen toistuvuus kertoo haavoittuvasta elämäntilanteesta ja pitkäkestoisesta niukuudesta, joka kasautuu työttömille ja iäkkäille. Vaikka myös nuoret ikäryhmät kokevat syvää huono-osaisuutta ja heikkoa elämänlaatua (Vaarama, Mukkila & Hannikainen-Ingman 2014), köyhyyden tyypillisempi ja todennäköisempi lyhytkestoisuus pitää nuoret vanhempia ikäryhmiä useammin poissa leipäjonosta. Moni leipäjonossa säännöllisesti käyvä nuori henkilö, tyypillisesti mies, vaikuttaa kuitenkin kärsivän enenaikaisesti heikentyneestä elämänlaadusta.

Yhteenveto ja johtopäätökset

Suomalaisen yhteiskunnan taloudellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden keskeisimmät jakolinjat ovat työssä ja sen johdosta tuloissa, varallisuudessa sekä asumisessa. Ruoka-apu on yksi suomalaisen eriarvoisuuden räikeimmistä ilmentäjistä. Leipäjonossa kävijöistä ei kuitenkaan ole saatavilla tilastotietoa, eivätkä perinteiset kyselytutkimukset tavoita kaikista heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä. Ruoka-apua saavista ja heidän hyvinvointikokemuksistaan ei ole kerätty aiemmin yhtä kattavaa aineistoa kuin tässä tutkimuksessa käytetty laaja väestönäyte, eikä tätä tutkimusaineistoa ole aiemmin tarkasteltu sukupuolittain. Tutkimuksemme tuo näin uutta tietoa suomalaisissa leipäjonoissa jonottavien sukupuolijakaumasta sekä sukupuolen yhteydestä huono-osaisuuden kokemiseen. Leipäjonoissa

näkyvä väestöryhmien välisen kasvaneen eriarvoisuuden ohella niin sukupuolten välinen kuin yksin asuvien ja kahden aikuisen kotitalouksissa asuvien välinen eriarvoisuus. Ruoka-apuun turvautuvat erityisesti yksinäiset keski-ikäiset työttömät miehet sekä pienillä eläkkeillä sinnittelevät, tyypillisesti yksin asuvat iäkkäät naiset.

Ei ole yllättävää, että leipäjonossa käyvien jakauma heijastelee jo aiemmin tiedettyä suomalaisen yhteiskunnan huono-osaisuuden rakennetta: huono-osaisuus on sukupuolittunutta. Rekisteriaineistoista nähdään, että suurin pitkittyneen köyhyyden riski on iäkkäällä yksin asuvilla naisilla (Kauppinen ym. 2014; Mukkila, Tervola & Moisio 2015). Myös yksin asuvien keski-ikäisten miesten heikko taloudellinen ja sosiaalinen asema näkyy tilastoissa muun muassa toimeentulotukea saavien suurena määränä (THL 2015). Ruoka-apua koskeva tutkimustieto todentaa, että apua hakevat pääasiassa yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevat ja heistä erityisesti keski-ikäiset tai sitä iäkkäämmät. Suuren köyhyyseriskin omaavat nuoret saavat useammin apua muualta, joskin nuorten köyhyys on myös tyypillisesti harvemmin pitkäkestoista. Tutkimustuloksissa yllättää työttömien ja eläkeläisten erittäin selkeä määrällinen sukupuoliero: lähes puolet leipäjonossa käyvästä miehistä on työttömiä ja yli 40 prosenttia naisista eläkeläisiä. Uutta tutkimustietoa on lisäksi apua hakevien heterogeenisuus: leipäjonoissa käyvä eläkeläisten ja työttömien lisäksi niin työssä käyviä, perheitä, yksinhuoltajia, nuoria aikuisia kuin korkeasti koulutettuja. Tutkimustulos kertoo yhteiskunnan tukiverkkojen pettämisestä tyypillisimpien tilanteiden lisäksi moninaisissa muissa elämäntilanteissa.

Suomalaisten miesten huono-osaisuus on tyypillisesti miestapaista syrjäytymistä eli hyvinvoinnin eriarvoisuutta hyvinvointiin miehiin ja naisiin verrattuna. Naisten huono-osaisuus on puolestaan tyypillisesti naistapaista köyhyyttä, toisin sanottuna elämänkulun ja tulonjaon eriarvoisuutta eli rakenteellista epätasa-arvoa. Ruoka-apu tekee

tämän kaduilla ja toreilla vähemmän näkyvän mutta syvän naisten huono-osaisuuden näkyväksi. Sukupuolittapaisuudet eriyttävät miesten ja naisten elämäntilanteita toisistaan. Miehille tyypillisessä elämäntilanteessa yksin asuminen ja siihen liittyvät yksinäisyyden sekä osattomuuden kokemukset vaivaavat usein jo huomattavasti ennen vanhuuseläikeikää. Miestapaisen syrjäytymisen riski on suuri, jos mies on matalassa sosioekonomisessa asemassa, työtön, yksin asuva tai eronnut. Lätkäiden miesten naisia vähäisempää määrää leipäjonossa selittää miesten lyhemmän elinajanodotteen ohella pienituloisten miesten ylikouluisuus. Miestapaisessa elämäntilanteessa jäädytään tai jätetään naisia useammin täysin yksin ilman yhteiskunnan tai perheen apua ja tukea.

Keski-ikäisten ja sitä hieman iäkkäämpien miesten ryhmiin kohdistuu naisten ryhmiä enemmän hyvinvointivajeita, jotka näkyvät myös leipäjonossa käyvien miesten elämäntilanteessa. Keski-ikäisten miesten muita väestöryhmiä näkyvämpi kurjuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikilla muilla väestöryhmillä ja naisilla menisi hyvin. Naistapaisessa elämäntilanteessa työikäisen pienituloisuus on tosin tilastollisesti miehiä useammin lyhytkestoista. Sosiaaliset suhteet, perhe, hoivan harjoittaminen ja sen saaminen (alittius hankkia apua) voivat suojella naista syvimältä syrjäytymiseltä. Toisaalta rakenteet, jotka periaatteessa pitävät työikäisiä naisia miehiä paremmin pinnalla, myös ajavat heitä heikkoon asemaan elinkaaren loppupäässä. Leipäjonon naisten huono-osaisuus ilmentää ikääntymisen myötä kasautuvaa tulojaon eriarvoisuutta, sillä eläkeikäiset naiset kokevat huono-osaisuutta ja kärsivät köyhyydestä sekä heikosta terveydestä useammin kuin saman ikäiset miehet. Läheissuhteisiin liittyvät tekijät auttavat niukkuudessa eläviä naisia, joskin yksinäisyyden kokemus vaivaa monia leipäjonon naisia ja yksin asuminen sekä yksinhuoltajuus on yleistä. Kun läheissuhteet puuttuvat tai päättyvät, hoivaajasta voi tulla itse hoivattava ja avun tarvitsija, erityisesti kun niukkuus pitkittyy ja

terveys heikkenee. Vaikka vähimmäiseläkeikä on nostettu, kasvavat asumiskustannukset aikaansaavat erityisesti yksin vuokralla asuvien niukkuuden.

Tutkimustulokset ruoka-avusta apua hakevien elämäntilanteesta piirtävät suomalaisesta hyvinvoinnista survey-otantoihin ja väestötietoihin perustuvaa tutkimustietoa synkemmän kuvan. Elämäntilanteessa sekä taloudellisessa ja sosiaalisessa hyvinvoinnissa näkyy kasvanut kuilu hyvinvoinnin väestöosan ja pohjalle pudonneiden ihmisten välillä. Jakautunut hyvinvointi kertoo jakautuneesta kansasta. Ruoka-apuun turvautuvien ihmisten elämäntilanteesta on musertavan paljon matalampaa kuin suomalaisella väestöllä keskimäärin. Sukupuolen vaikutukset ihmisen elämäntilanteeseen eivät ole täysin suoraviivaisia, vaan näkyvät eri tavalla eri ikäisillä ja eri perhemuodoissa. Yhden aikuisen kotitalouksissa elämäntilanteesta taas on järjestään heikompi kuin kahden aikuisen: yksin asuvalla tai yksinhuoltajalla ei ole puolisoa tai asuinkumppania taloudellisena puskurina, vastoinkäymisiltä kannattelemana tai elämässä eteenpäin kannustamassa.

Leipäjonoon päätyneistä suomalaisen hyvinvointivaltion asukkaista noin puolet, miehistä naisia vähän useampi, kokee itsensä huono-osaiseksi. Tulos kertoo siitä, että leipäjonossa käyvien miesten objektiivisestikin arvioituna syvä huono-osaisuus on usein myös heidän subjektiivisen kokemuksensa perusteella syvää. Myös köyhyydessä ruoka-avun avulla sinnittelevät, erityisesti iäkkäät naiset, kokevat itsensä usein huono-osaisiksi. Huono-osaisuuden kokemista ennustaa työttömyys, joka heikentää tuloja ja eläkekertymää, laskee elämäntilanteesta sekä heikentää terveyttä sukupuolesta ja iästä riippumatta. Asumisen korkeat kustannukset syövät erityisesti vuokrala asuvien pienituloisten käytössä olevia tuloja. Ruoka-apuun hakeudutaan silloin, kun tulot eivät riitä menoihin, pienituloisuus on pitkittynyt ja ”joustot on jo käytetty”, palkka, eläke tai sosiaaliturvaetuudet eivät riitä elinkustannusten kattamiseen tai etuuksia ei syystä tai toisesta edes

haeta. Heikoimmassa asemassa olevat joutuvat turvautumaan apuun viikoittain, mikä myös enustaa työttömyyden ohella huono-osaisuuden kokemista kummallakin sukupuolella.

Sukupuolieroja käsittelevässä tutkimuksessa on vaarana uusintaa kuvaa sukupuolen mukaisista tottumuksista väistämättöminä tai itsestään selvinä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuitenkin tunnistaa sukupuolen mukaista eriarvoisuutta, jotta siihen vaikuttavia rakenteita ja mekanismeja päästäisiin purkamaan. Sukupuolten tasa-arvoa, yksin asuvien aseman parantamista ja sosioekonomisten terveys- ja hyvinvointierojen kaventamista on syytä ajaa yhteiskuntapoliittisesti yhtenä kokonaisuutena, ja sukupuoli- ja tulonjakovaiikutukset on huomioitava kaikessa päätöksenteossa. Monissa huono-osaisuutta käsittelevissä tutkimuksissa ja aiemmissa suomalaisissa ruoka-apua tarkastelevissa tutkimuksissa sukupuoli on kuitenkin ollut vain yhtenä vasteena muiden joukossa ilman että sukupuolta problematisoidaan. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että huono-osaisuuden ymmärtäminen jää vaillinaiseksi, jos sitä ei tarkastella lähtökohtaisesti sukupuolen mukaan. Kun aihetta tutkitaan jatkossa, sukupuolisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden mekanismien taustalla vaikuttavien syiden ymmärtäminen edellyttää lisäksi ruoka-apua saavien huono-osaisten naisten ja miesten tarkempia haastatteluja ja hienovaraisempaa tutkimusotetta kuin tässä tutkimuksessa on ollut mahdollista. Näin päästäisiin käsiksi niihin rakenteisiin sukupuolittuneen huono-osaisuuden taustalla, jotka jäävät tämän tyyppisellä pelkistetyillä koetun hyvinvoinnin mittareita sisältävällä aineistolla hämärän peittoon.

Miesten eriarvoisuuden vähentäminen vaatii puuttumista niihin mekanismeihin, joiden takia erityisesti työttömät miehet ajautuvat kauas yhteiskunnan laiduille. Työttömien terveystarkastuksilla voidaan puuttua pahimpiin terveyttä uhkaaviin elämänlaadun vajeisiin. Tarjoamalla työnsä menettäneille uudelleenoulutusta, työtä

tai muuta merkityksellisyuden tunnetta tuovaa toimintaa voidaan luoda väyliä ulos miestapaisesta syrjäytymisestä. Ylivelkaantuneiden elämää tulisi helpottaa perintätavan kohtuullistamisella. Naisten eriarvoisuuden vähentäminen vaatii puolestaan puuttumista niihin mekanismeihin, joilla nainen jää miestä pienituloisemmaksi ja -eläkkeisemmäksi. Hoivavastuun tasaisempi jakaminen esimerkiksi vanhemmuuden kustannuksia ja vanhempainvapaita jakamalla sekä naisten työuralla etenemisen tukeminen ovat keinoja ehkäistä köyhien eläkeläisnaisten ryhmien muodostumista tulevaisuudessa. Puhuttaessa eläkeläisistä erityishuomiota on kiinnitettävä minimieläkkeillä elävien elintason ja elämänlaadun kohentamiseen esimerkiksi takuueläkkeen tasoa tarkastelemalla, tarjoamalla harkinnanvaraista toimeentulotukea, kohtuuhintaisia asumisratkaisuja ja puuttumalla yksinäisyyden kokemiseen.

Muutokset väestörakenteessa, taloudessa ja työelämässä ovat haaste suomalaiselle hyvinvointivaltiolle. Ne eivät kuitenkaan saa olla peruste ihmisten välisten eriarvoisuuksien kasvattamiselle. On osoitettu, että tasa-arvon lisääminen kasvattaa lopulta koko yhteiskunnan hyvinvointia ja poistaa pidemmällä aikavälillä myös heikoimmassa asemassa olevien miesten hyvinvointivajeita. Teoreettisena loppupäätelmänä voimme todeta, että suomalaisen yhteiskunnan ongelmat kytkeytyvät sosiaaliseen ja sukupuoliseen eriarvoisuuteen ennemmin kuin suomalaisen yhteiskunnan vaurauden puutteeseen. Tutkimus muistuttaa, että sukupuolten välinen tasa-arvotyö ei ole vielä päätöksessä, mikä heikentää merkittävällä tavalla ihmisten hyvinvointia, ja hyvinvoinnin vajeet puolestaan heikentävät suomalaista yhteiskuntaa.

Kirjallisuus

AHONEN, KATI & JARNA BACH-OTHMAN. 2009.

Vanhuusköyhyyden jäljillä: Kotitalouden rakenteen merkitys sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin kahdeksassa EU-maassa. Helsinki: Eläketurvakeskus.

- ALASUUTARI, PERTTI & JORMA SILTARI. 1983. *Miehisen vapauden valtakunta*. Tampere: Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja.
- ALATALO, JOHANNA, HANNA HÄMÄLÄINEN & TALLAMARIA MAUNU. 2016. *Työ- ja elinkeinoministeriön lyhyen aikavälin työmarkkinaennuste, kevät 2016*. Helsinki: TEM.
- AIRIO, ILPO. 2014. "Parisuhteen päättymisen yhteys tuloihin ja tulonmuodostukseen Euroopassa." Teoksessa *Eurooppalaiset elinolot*, toim. Mikko Niemelä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 100–120.
- ARA. 2014. *Asunnottomat 2013. Asumisen rahoitus- ja kehittämisskeskuksen selvitys*. Lahti: ARA. [http://www.asuntoensin.fi/files/4792/Asunnottomat_2013_\(Selvitys_1_2014\).pdf](http://www.asuntoensin.fi/files/4792/Asunnottomat_2013_(Selvitys_1_2014).pdf) (Luettu 10.1.2016.)
- BARR, NICHOLAS. 2013. *The Pension System in Finland: Adequacy, Sustainability and System Design. Evaluation of the Finnish Pension System Part 1*. Helsinki: Finnish Centre for Pensions.
- BOURDIEU, PIERRE. 1998. *Järjen käytännöllisyys*. Tampere: Vastapaino.
- BUTLER, JUDITH. 2015. *Hankala sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus.
- DIENER, ED. 1984. "Subjective well-being." *Psychological Bulletin* 95:3, 542–575.
- EUROSTAT. 2015. *Quality of Life in Europe - Facts and Views - Overall Life Satisfaction*. Luxembourg: Eurostat. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_in_Europe_-_facts_and_views_-_overall_life_satisfaction (Luettu 1.4.2016.)
- FINDIKAATTORI. 2016. *Pitkäaikaistyöttömät*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia & Tilastokeskus. <http://www.findikaattori.fi/fi/37> (Luettu 1.2.2016.)
- GOFFMAN, ERVING. 1963. *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin Books.
- GRANFELT, RIITTA. 1998. *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: SKS.
- HAAPOLA, ILKKA. 2002. *Toimeentuloasiakkaiden syrjäytymisriskit 1990-luvun Suomessa. Paneelitutkimus vuosien 1990–1992 uusista tuensaajista*. Helsinki: STM.
- HEINONEN, JARI. 2006. *Työläismissä ahdingossa?: kolme miessukupuoluea rakennemuutosten Suomessa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- HOLTER, ØYSTEIN G. 2014. "What's in it for Men?: Old Question, New Data." *Men and Masculinities* 17:5, 515–548.
- HONKKILA, JUHA. 2015. "Riittävä toimeentulo takaa hyvinvointia." *Tieto&trendit - talous- ja hyvinvointikatsaus* 1/2015. Helsinki: Tilastokeskus.
- INGLEHART, RONALD. 2002. "Gender, Aging and Subjective Well-Being." *International Journal of Comparative Sociology* 43:3–5, 391–408.
- ISOLA, ANNA-MARIA, ELINA TURUNEN & HEIKKI HIILAMO. 2016. "Miten köyhät selviytyvät Suomessa?" *Yhteiskuntapolitiikka* 81:1, 150–160.
- ISOLA, ANNA-MARIA, MERI LARIIVAARA & JUHA MIKKONEN (TOIM.). 2007. *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä*. Helsinki: Avain.
- JACKSON, CECILE. 1998. "Women and Poverty or Gender and Well-Being?" *Journal of International Affairs* 52:1, 67–81.
- JALOVAARA, MARIKA & ANETTE E. FASANG. 2016. *Perhesuhteet ja tulotaso linkittyvät. Keski-ikäisistä miehistä yksinelävät ovat selvästi muita pienituloisempia. TITA-hankkeen tiedote*. Turku: Turun yliopisto. <http://blogit.utu.fi/tita/> (Luettu 12.5.2016.)
- JOKINEN, EEVA. 2004. "Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys." Teoksessa *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*, toim. Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso. Tampere: Vastapaino, 285–304.
- JOUKAMAA, MATTI, JORMA AARNIO, VIRPI VON GRUENEWALDT, SIRPA HAKAMÄKI, KIMMO HYPÉN, HANNU LAUERMA, TOMI LINTONEN, AINO MATTILA, SASU TYNI, HEIKKI VARTIAINEN, PÄIVI VIITANEN & TERHI WUOLIJOKI. 2010. *Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosraportti*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- JULKUNEN, RAIJA. 2010. *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- JULKUNEN, RAIJA. 2013. *Sukupuolten erot ja tasa-arvo 2010-luvulla*. Helsinki: Kuntaliitto. <http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/tuke/tasa-arvo/tasa-arvo-projekti/projektin-tilaisuudet/Documents/Raija%20Julkunen%2012.6.2013.pdf> (Luettu 20.4.2016.)
- KAIKKONEN, RISTO, JUUKA MURTO, OONA PENTALA, TIMO KOSKELA, ESA VIRTALA, TOMMI HÄRKÄNEN, TIMO KOSKENNIEMI, JUHA AHONEN, ERKKI VARTIAINEN & SEPO KOSKINEN. 2014. *Terveys- ja hyvinvointierot erot suurissa kaupungeissa 2013 – ATH-tutkimuksen tuloksia*. Helsinki: THL.
- KAINULAINEN, SAKARI. 2006. "Huono-osaisuuden kasautuminen ja pitkittyminen Suomessa 1970–2000." *Yhteiskuntapolitiikka* 71:4, 373–386.
- KAINULAINEN, SAKARI & JUHO SAARI. 2013. "Koettu huono-osaisuus Suomessa." Teoksessa *Koettu huono-osaisuus Suomessa*, toim. Mikko Niemelä & Juho Saari. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 22–42.
- KAINULAINEN, VILLE. 2013. *Työssäkäyvät köyhät. Katsaus aiheeseen tutkimuskirjallisuuden valossa*. Helsinki: Palvelualojen ammattiliitto.
- KARISTO, ANTTI, PENTTI TAKALA & ILKKA HAAPOLA. 1998. *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. Helsinki: WSOY.

- KARVONEN, SAKARI. 2008. "Hyvinvointi työikäisten kokemana." Teoksessa *Suomalaisten hyvinvointi*, toim. Pasi Moisio, Sakari Karvonen, Jussi Simpura & Matti Heikkilä. Helsinki: Stakes, 96–114.
- KAUKONEN, OLAVI. 2000. *Päihdepalvelut jakautuneessa hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Stakes.
- KAUPPINEN, TIMO M., PEPPI SAIKKU & RIITTA-LIISA KOKKO. 2010. "Työttömyys ja huono-osaisuuden kasautuminen." Teoksessa *Suomalaisten hyvinvointi*, toim. Marja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karvonen. Helsinki: THL, 234–251.
- KAUPPINEN, TIMO M., TUIJA MARTELIN, KATRI HANNIKAINEN-INGMAN & ESA VIRTALA. 2014. *Yksin asuvien hyvinvointi. Mitä tällä hetkellä tiedetään?* Helsinki: THL.
- KELA. 2013. *Kansalaiskysely 2013*. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- KORTTEINEN, MATTI. 1992. *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Helsinki: Hanki ja jää.
- KORTTEINEN, MATTI & HANNU TUOMIKOSKI. 1998. *Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Tammi.Kielitoimisto. 2004. *Kielitoimiston sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- KUUSSAARI, KRISTIINA, OLAVI KAUKONEN, AIRI PARTANEN, HELENA VORMA & JENNI-EMILIA RONKAINEN. 2014. "Päihdeasiakkaat sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa." *Yhteiskuntapolitiikka* 79:3, 264–277.
- LAMMI-TASKULA, JOHANNA, SAKARI KARVONEN & SALME AHLSTRÖM (TOIM.). 2009. *Lapsiperheiden hyvinvointi* Helsinki: THL.
- LEHTELÄ, KIRSI-MARJA & LAURA KESTILÄ. 2014. "Kaksi vuosikymmentä ruoka-apua." Teoksessa *Suomalaisten hyvinvointi*, toim. Marja Vaarama, Sakari Karvonen, Laura Kestilä, Pasi Moisio & Anu Muuri. Helsinki: THL, 270–281.
- MALDONADO, LAURIE C. & RENSE NIEUWENHUIS. 2015. "Family Policies and Single Parent Poverty in 18 OECD Countries, 1978–2008." *Community, Work & Family* 18:4, 395–415.
- MEISENBERG, GERHARD & MICHAEL A. WOODLEY. 2015. "Gender Differences in Subjective Well-Being and Their Relationships with Gender Equality." *Journal of Happiness Studies* 16:6, 1539–1555.
- MOISIO, PASI & SUSANNA MUKKILA. 2016. *Estimating the Poverty Reduction Effect of Tax and Benefit Policies in Finland 1993–2013. Using a Microsimulation Method*. Helsinki: THL. <https://appam.confex.com/appam/int16/webprogram/Paper15982.html> (Luettu 12.5.2016.)
- MUKKILA, SUSANNA, JUSSI TERVOLA & PASI MOISIO. 2015. "Perusturvan riittävyys yksinasuvilla." *Talous ja yhteiskunta* 43:4, 36–41.
- MÄÄTTÄ, ANNE & TERHI LAINE. 2010. "Kun parisuhde köyhdyttää. Sosiaaliturvan tarveharkinta naisten elämässä." *Naistutkimus* 23:2, 31–42.
- NIKK. 2016. *Nordiskt information för kunskap om kön. Statistik – tilläggsinformation*. Göteborg: NIKK. <http://www.nikk.no/statistik-tillaggsinformation/> (Luettu 10.5.2016.)
- NIEMELÄ, MIKKO. 2014. "Suomalaisten elinolot eurooppalaisessa vertailussa." Teoksessa *Eurooppalaiset elinolot*, toim. Mikko Niemelä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 304–315.
- OECD. 2016. *Better Life Index*. Paris: OECD. <http://www.oecdbetterlifeindex.org/> (Luettu 9.5.2016.)
- OJALA, EIJA MAARIT & OSMO KONTULA. 2002. *Tarvitseeko minua kukaan? Keski-ikäiset yksineläjät perhekeskeisessä yhteisössä*. Helsinki: Väestöliitto.
- OHISALO, MARIA, NIKO ESKELINEN, JONNA LAINE, SAKARI KAINULAINEN & JUHO SAARI. 2013. *Avun tiikkutäkki - suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus*. Espoo: RAY.
- OHISALO, MARIA & JUHO SAARI (TOIM.). 2014. *Kuka seisoa leipäjonossa? Ruoka-apu 2010-luvun Suomessa*. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätö.
- OHISALO, MARIA, TUOMO LAIHIHALA & JUHO SAARI. 2015a. "Huono-osaiset hyvinvoinnin keskellä: ruoka-avussa ja terveysneuvontapisteissä käyvien elämässä pärjääminen ja hyvinvointikokemukset." *Teologinen Aikakauskirja* 120:4, 291–309.
- OHISALO, MARIA, TUOMO LAIHIHALA & JUHO SAARI. 2015b. "Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa." *Yhteiskuntapolitiikka* 80:5, 435–446.
- PHILLIPS, DAVID. 2006. *Quality of life. Concepts, Policy and Practice*. Lontoo: Routledge.
- PENSOLA, TIINA, RIIKKA SHEMEIKKA, KATJA KESSELI, TUOMO LAIHIHALA, HANNA RINNE & VEIJO NOTKOLA. 2012. *Palkansaaja, yrittäjä, työtön: Kuolleisuus Suomessa 2001–2007*. Helsinki: Kuntoutussäätiö
- PRESSMAN, STEVEN. 2002. "Explaining the Gender Poverty Gap in Developed and Transitional Economies." *Journal of Economic Issues* 36:1, 17–40.
- PRESSMAN, STEVEN. 2003. "Feminist Perspectives for the Feminisation of Poverty." *Journal of Economic Issues* 37:2, 353–361.
- RANTALA, JUHA & ILPO SUONIEMI. 2007. *Eläkeläisten toimentulo tulonjaon kokonaisuudessa*. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos.
- RAPLEY, MARK. 2003. *Quality of Life Research. A Critical Introduction*. Lontoo: Sage.
- RIIHELÄ, MARJA & ILPO SUONIEMI. 2015. "Tuloliikkuvuus ja köyhyyden pysyvyys." Teoksessa *Hyvinvointivaltio 2010-luvulla – mitä kello on lyönyt?* Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos, 170–188.
- RISKA, ELIANNE. 2011. "Sukupuoli." Teoksessa

- Sosiaalipidemiologia. Väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset terveyserot*, toim. Mikko Laaksonen & Karri Silventoinen. Helsinki: Gaudeamus, 60–72.
- ROOS, J. P. 1994. "Kuinka hullusti elämä on meitä heitellyt: suomalaisen miehen elämän kurjuuden pohdiskelua." Teoksessa *Eläkön mies: mieselämäkertoja*, toim. Mika Siimes. Helsinki: SKS, 12–28.
- RUOTSALAINEN, PEKKA. 2011. "Jäävätkö tuloerot pysyvästi suuriksi?" *Hyvinvointikatsaus* 1/2011. Helsinki: Tilastokeskus.
- SAARI, JUHO. 2015. *Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- SAARNI, SAMULI, MINNA-LIISA LUOMA, SEPPO KOSKINEN & MARJA VAARMA. 2012. "Elämänlaatu." Teoksessa *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011*, toim. Seppo Koskinen, Annamari Lundqvist ja Noora Ristiluoma. Helsinki: THL, 159–162.
- SANAKSENHAHO, SANNA. 2006. *Eriarvoisuus ja luottamus 2000-luvun taitteen Suomessa. Bourdieulainen näkökulma*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SENIK, CLAUDIA. 2015. *Gender Gaps in Subjective Wellbeing*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- SILTALA, JUHA. 1994. *Miehen kunnia. Suomalaisen miehen taistelu häpeää vastaan*. Helsinki: Otava.
- SICCHIA, SUZANNE R. & HEATHER MACLEAN. 2006. "Globalization, Poverty and Women's Health: Mapping the Connections." *Can J Public Health* 97:1, 69–71.
- SIRONEN, JIRI & ULLA SAASTAMOINEN (TOIM.). 2014. *Köyhyys. Syitä ja seurauksia*. Helsinki: EAPN-Fin.
- STM. 2014. *Mieskysymyksiä tasa-arvopolitiikassa. Työryhmän loppuraportti*. Helsinki: STM.
- SUOMEN ASIAKASTIETO OY. 2014. "Maksuhäiriöisten kuluttajien määrä lähenee laman jälkeistä ennätystä." Helsinki: Suomen asiakastieto Oy. http://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto/ajankohtaista/-/asset_publisher/gxzzwxcM45vn/content/maksuhairioisten-kuluttajien-maara-lahenee-laman-jalkeista-ennatysta (Luettu 29.1.2016.)
- SUOMEN VIRALLINEN TILASTO. 2012. "Tulonjakotilasto. Pienituloisuus kotitalouden elinvaiheen mukaan." Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tjt/2012/01/tjt_2012_01_2014-03-20_kat_005_fi.html (Luettu 29.1.2016.)
- SUOMEN VIRALLINEN TILASTO. 2014a. "Tulonjakotilasto. Tuloerot (Kansainvälinen Vertailu)". Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tjt/2014/01/tjt_2014_01_2015-12-21_tie_001_fi.html (Luettu 29.1.2016.)
- SUOMEN VIRALLINEN TILASTO. 2014b. "Tulonjakotilasto. Väestörhyttämät tuloerot." Helsinki: Tilastokeskus. http://tilastokeskus.fi/til/tjt/2014/03/tjt_2014_03_2016-04-08_tie_001_fi.html (Luettu 29.1.2016.)
- TARKIAINEN, LASSE, PEKKA MARTIKAINEN, MIKKO LAAKSONEN & TAPANI VALKONEN. 2012. "Trends in Life Expectancy by Income from 1988 to 2007: Decomposition by Age and Cause of Death." *Journal of Epidemiology & Community Health* 66:7, 573–578.
- THL. 2014. *Elinolot ja hyvinvointi. Elämänlaatu*. Helsinki: THL. <https://www.thl.fi/web/hyvinvointipolitiikka/elinolot-ja-hyvinvointi/elmanlaatu> (Luettu 26.1.2016.)
- THL. 2015. *Perusturvan riittävyys arviointiraportti 2011–2015. Perusturvan riittävyys II arviointiryhmä*. Helsinki: THL.
- THL. 2016. *Sukupuolten tasa-arvo. Sukupuoli*. Helsinki: THL. <https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sanasto> (Luettu 21.3.2016.)
- THERBORN, GÖRAN. 2013. *The Killing Fields of Inequality*. Cambridge: Polity Press.
- TIILIKAINEN, ELISA. 2016. *Yksinäisyys ja elämäntilanne. Laadullinen seuranta tutkimus ikääntyvien yksinäisyydestä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- TOURANGEAU, ROGER, BRAD EDWARDS, TIMOTHY P. JOHNSON, KIRK M. WOLTER & NANCY BATES. 2014. *Hard-to-Survey Populations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VAAALAVUO, MARIA. 2015. *Poverty Dynamics in Europe: From What to Why*. Working Paper 03/2015. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- VAAARAMA, MARJA, EERO SILJANDER, MINNA-LIISA LUOMA & SATU MERILÄINEN. 2010. "Suomalaisten kokema elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen". Teoksessa *Suomalaisten hyvinvointi*, toim. Marja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karvonen. Helsinki: THL, 126–149.
- VAAARAMA, MARJA & EERO SILJANDER. 2011. "Kolmen kerroksen suomalaiset: elämänlaatu eri sosioekonomisissa ryhmissä." *Talous ja Yhteiskunta* 39:1, 4–10.
- VAAARAMA, MARJA, SUSANNA MUKKILA & KATRI HANNIKAINEN-INGMAN. 2014. "Suomalaisten elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen." Teoksessa *Suomalaisten hyvinvointi*, toim. Marja Vaarama, Sakari Karvonen, Laura Kestilä, Pasi Moisio & Anu Muuri. Helsinki: THL, 270–281.
- VEIJOLA, SOILE & EEVA JOKINEN. 2001. *Voiko naista rakastaa? Avion ja eron karuselli*. Helsinki: WSOY.
- VIISAINEN, KIRSI, RIIHTA LUOTO & ILONA KULMALA. 2003. "Johdanto – Sukupuolinäkökulmia terveyteen." Teoksessa *Sukupuoli ja terveys*, toim. Riitta Luoto, Kirsi Viisainen, Ilona Kulmala. Tampere: Vastapaino, 9–19.
- WILKINSON, RICHARD & KATE PICKETT. 2010. *Tasa-arvo ja hyvinvointi*. Helsinki: HS-kirjat.
- YLEISRADIO. 1997. *Siivoton juttu. Elävä arkisto*. Helsinki: Yleisradio. http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/siivoton_juttu_4472.html#media=4510 (Luettu 26.5.2015)
- YLÖSTALO, HANNA. 2012. *Tasa-arvotyön tasa-arvot*. Tampere: Tampere University Press.

LIITETAULUKKO 1. Leipäjonossa käyvät sukupuolittain sosioekonomisen taustan mukaan (%)

		NAINEN (N=1704)	MIES (N=1592)
Kansalaisuus	Suomen kansalainen	85,3	89,6
	Muu	14,7	10,4
Ikä	16-25	6,7	5,2
	26-35	10,0	11,6
	36-45	14,8	16,2
	46-55	20,4	27,4
	56-65	26,5	27,3
	Yli 65	21,6	12,2
Koulutus	Perus- tai kansakoulu	40,3	39,1
	Lukio tai ammattikoulu	37,1	42,7
	Opisto tai korkeakoulu	22,6	18,2
Työmarkkina-asema	Kotona	8,9	5,5
	Eläkeläinen	41,7	34,9
	Työtön tai lomautettu	31,6	45,8
	Opiskelija	7,5	5,8
	Töissä määrä- tai osa-aikaisesti	6,2	5,0
	Töissä pysyvästi	4,2	3,1
Asumismuoto	Asunnoton	2,3	4,3
	Tukiasunto	1,7	3,9
	Kunnan vuokra-asunto	13,3	11,3
	Vuokra-asunto	64,3	67,0
	Omistusasunto	18,4	13,5
Ruoan hakemisen toistuvuus	Muutaman kerran vuodessa	25,6	22,2
	Keskimäärin kerran kuukaudessa	21,0	19,1
	Keskimäärin joka toinen viikko	26,1	25,5
	Joka viikko	27,2	33,2
Kenelle ruokaa haetaan	Vain itselle	41,0	55,1
	Itselle ja perheelle	50,1	34,3
	Itselle ja muille	8,9	10,6
Tulot pakollisten menojen jälkeen/kotitalous	0 euroa	23,4	17,7
	1-100	25,9	22,2
	101-300	30,5	31,2
	301-500	10,9	18,3
	Yli 500	9,3	10,6
Tukien saaminen	Ei saatua/haettua tukea	7,8	7,7
	Ensisijainen tuki	29,0	27,6
	Ensisijainen tuki ja asumistuki	27,3	20,2
	Ensisij+asumist+toimeentulotuki	28,7	33,1
	Asumistuki ja/tai toimeentulotuki	7,2	11,4